

Glædens pædagogik

Dette er en bog om pædagogisk arbejds glæde. Gennem tiden er der skrevet mange bøger om kriser og krisehåndtering, men kun meget få om glæde og håndtering af begejstring. Forfatterne forsøger ikke at bilde sig selv eller andre ind, at man ved at sætte glæden på den pædagogiske dagsorden har fundet en genvej. Der findes ingen nemme smutveje til en glad og god pædagogisk hverdag. Men det er forfatternes hypotese, at når man lader glæden, optimismen og anerkendelsen være en betydningsfuld del af den faglige drivkraft, skabes en stødpude mod pædagogisk handlingslammelse skabt af pessimisme og katastrofetænkning.

Det er bogens intention at stille skarpt på de positive konsekvenser, det kan afstedkomme, hvis man bevidst, systematisk og målrettet bygger det pædagogiske liv op omkring sine personlige styrker. Autenticiteten betyder bl.a., at man tager sig selv alvorligt som ressourceperson. At den enkelte anerkender sine egne personlige ressourcer.

Afslutningsvis er der en ønskeliste til morgendagens pædagogiske helte. Bogen henvender sig bredt til pædagoger, lærere, psykologer, studerende og andre med interesse for anerkendende relationsarbejde.

Anne Linder, Cand.pæd.psyk, ppr-psykolog og udviklingskonsulent, oplægsholder og forfatter til "Relationsarbejde i Børnehaver - Langebækprojekter", samt til artikler i faglige tidsskrifter. Optaget af at skabe pædagogiske forandringer i dagpleje, børnehaver og skoler.
www.glædenspædagogik.dk

Stina Breinhild Mortensen, Cand.pæd.psyk., psykolog og leder af døgnmiljø for børn og unge med sociale og emotionelle vanskeligheder. Arbejder med udvikling af pædagogiske institutioner og miljøer. Fungerer også som oplægsholder.
www.glædenspædagogik.dk

ISBN 978-87-7281-217-5

Varenr. 6342

9 788772 512175

Glædens pædagogik Anne Linder & Stina Breinhild Mortensen

GLÆDEN PÆDAGOGIK

Anne Linder & Stina Breinhild Mortensen

tolerante, konstruktive, gavmilde og imødekommende måder. Den glade voksne har mere overskud til at tage hånd om andre, hvorimod den ulykkelige og triste voksne er mere selvcentreret og lukker af for omverdenen og fokuserer på sine egne behov. Vi er ikke blinde overfor, at livets modgang også rammer de nære professionelle, og vi alle kan rammes af en personlig lykketyv. Men vi kan hurtigere finde vores optimisme og livsglæde, hvis vi har håb og positive forventning til fremtiden og børnene.

Den voksnes livtag med livet ændrer ikke ved barnets behov. For at kunne begå sig i det moderne samfund har børn brug for stærke relationer. For at udvikle sig til et sundt, ressourcefuldt og socialt kompetent barn, har barnet brug for relationskompetente voksne. Nogle af disse relationelle forhold er til professionelle omsorgsgivere. Centralt for relationskompetencen er, at det giver fagfolk mulighed for at arbejde med forskellige dialogformer og kommunikative mønstre. Det gode udviklingsstøttende samspil er desuden præget af håb, humor og den glæde, der opstår ved, at samspillet vellykkede sekvenser tillægges betydning. Opdagelsen af hverdagens relationelle glæder handler ganske enkelt om at levede William Blakes filosofi: At se verden i et sandkorn og evigheden i en time.

Refleksion

1. Beskriv en succesfuld relation, hvor du anvendte mindst to af samspilstemaerne.
2. Beskriv en relation til et barn, hvor humor styrkede relationen.
3. Beskriv din relationskompetence med udgangspunkt i konkrete praksiselementer.

Pædagogisk nærvær

"Den største gave, vi kan give hinanden, er fuld opmærksomhed over for hinandens eksistens."
Sue Atchley Ebaugh

"Ingen bør gå i skole eller på arbejde eller i hundene, uden at der er nogen til at kysse farvel!"
Charles M. Schultz

"Relationelle forhold opbygges ikke i forbigarten - men over tid."
Peter Westmark

Vi er med stor fart på vej ind i en tidsalder, hvor vi ved hjælp af teknologien ikke længere behøver at være sammen med børn for at være professionelle omsorgsgivere. Alligevel tør vi godt vove den påstand, at det vil vare mange år, før vi har opfundet noget, der er så udviklingsstøttende for børn som den gode kontakt, der kan skabes gennem det samtidige nærvær.

Begrebet "Det samtidige nærvær" er et lån fra Bech-Jørgensen (1994). Det samtidige nærvær opstår, når to eller flere mennesker har kontakt. Når samspillet er synkroniseret, kan der skabes en fælles verden indenfor rækkevidde, hvor individerne umiddelbart kan nå hinanden med deres sanser, deres sprog og deres kropsbevægelser. Det er i denne fællesverden, vi kan dele vores følelser, handlinger og erfaringer med hinanden, og dermed skabe mulighed for læring og erfaringsudveksling.

Selvom der er stort sammenfald mellem det samtidige nærvær og pædagogisk nærvær, rummer det pædagogiske nærvær flere elementer end "bare" evnen til at skabe kontakt. Centrale kvaliteter ved det pædagogiske nærvær er, at den voksne er sensitiv og tager hovedansvaret for, at samspillet er udviklingsstøttende. Arnesen (2004) formulerer det således: *"Pædagogisk nærvær har at gøre med både det at sætte sig ind i, forstå, have sensitivitet for den enkelte elev i den sociale og kulturelle kontekst og vise alle elever opmærksomhed, anerkendelse og respekt i deres læring, vækst og udvikling."*

Men der kan opstå forhindringer for det pædagogiske nærvær. Eksempelvis kan pulsen i den pædagogiske praksis være for høj. Når dette sker stresses både børn og voksne. Hvis samværet er hektisk og præget af mange skift kan det være vanskeligt/umuligt at finde stunder, hvor kontakten mellem børn og voksne plejes. Derved ned sættes muligheden for at skabe udviklingsstøttende samspilstunder. Når man har ansvar for andres læring, opdragelse og omsorg er det helt centralt at kunne tilrettelægge det pædagogiske hverdagsliv, så der er fysisk nærhed, en vis grad af ro, motivation og sensitivitet, parathed og ikke at forglemme en rimelig portion tid.

Daniel Stern (2004) har som en af de første forskere sat fokus på betydningen af tiden eller mere præcist den tid, der folder sig ud lige nu. "Nu-heden" eller det nuværende øjeblik leverer råmaterialet til vores selvforståelse og sandsynligvis også til de glade øjeblikke, der bidrager til positive forandringer.

I et radioprogram blev Gunnar "Nu" Hansen spurgt, hvorfor han havde fået tilnavnet "Nu". Forklaringen var, at Gunnars kolleger anså ham for en sand mester i at beskrive og fastholde "Nuet" for radioens lyttere. Selvom Gunnar "Nu"s opgave var at rapportere fra sportsbegivenheder, er historien medtaget, fordi pædagogisk nærvær netop består i at kunne tillægge nuet betydning.

Det nuværende øjeblik

Vores liv er sammensat af øjeblikke. Fra det første øjeblik til det sidste øjeblik. Vi er virtuose med hensyn til at skifte mellem øjeblikkene. Fra det ene øjeblik til det andet. Gennem vores livserfaringer ved vi efterhånden, hvilke øjeblikke der afløser hvilke. Trods denne sikkerhed i at håndtere livets øjeblikke, kan vi stadigvæk komme ud for øjeblikke, der overasker os – øjeblikke, som gør en forskel. Det er øjeblikke, hvor vores liv tager en ny drejning, får tilføjet en ny dimension, eller hvor vi oplever en ny forståelse, indsigt eller erkendelse.

Det er så drøbende selvfølgeligt, men måske har vi netop derfor ikke brugt mange mentale ressourcer på at gå på opdagelse i øjeblikkene. Det har Daniel Stern (2004) i sin nyeste forskning. Bogen "Det nuværende øjeblik" sætter fokus på hverdagslivets drama, som det udspiller sig i samspillet mikroskopske processer. Stern er interesseret i samspillet "Now moments" eller de nuværende øjeblikke, der skaber forandringer. Dette afsnit vil præsentere nogle af Sterns hovedpointer, fordi vi herigennem kan få en øget forståelse for samspillet kraft. Trods deres selvfølgeligelige karakter er det vores hypotese, at netop disse øjeblikke leverer råmaterialet til det, der er den pædagogiske grundydelse – det udviklingsstøttende samspil. Både i vores private og faglige liv findes mange forskellige øjeblikke:

- "Et vigtigt øjeblik"
- "Et særligt øjeblik"
- "I sidste øjeblik"
- "Sandhedens øjeblik"
- "Et afgørende øjeblik"
- "Et glædeligt øjeblik"

Alle kender vendingen: "Det varer kun et øjeblik – så skal jeg være der." Vi siger det ofte, når andre gerne vil have vores opmærksomhed og deltagelse i mødet, opvasken eller aftensmaden. Øjeblikkets længde fornemmes ofte meget forskelligt af de personer, der "bare lige" skal have afsluttet en aktivitet (en telefonsamtale, en tv-udsendelse, en bog, et computerspil etc.), og de personer der venter med maden eller mødet. Jo mere fordybt vi er i en aktivitet, eller rettere jo større flow vi oplever, jo mindre fornemmelse har vi for tidsfaktoren. Hvem har ikke prøvet oplevelsen af, at tiden bare er "forsvundet", når vi har været fordybt i en samtale, en bog eller en arbejdsopgave. Vi får ofte mental energi af disse "tid-løse" oplevelser. Når vi oplever denne "tid-løshed" i fællesskab med andre, får vi fornemmelsen af at være knyttet til andre mennesker i et større perspektiv – en slags psykisk, mellemmenneskelig matrix. Nogle mennesker kan vi meget nemt skabe denne mentale opkobling til. Soulmates bekræfter vores tilhørsforhold til andre mennesker og kan skabe en slags indre ro og glæde, fordi den bekræfter vores sociale tilhørsforhold.

Sterns forskning dokumenterer, at megen meningsfuld menneskelig adfærd synes at blive produceret/udført/pakket i sekvenser på netop 10 sekunder. Som eksempler kan nævnes:

- Samspil mellem et lille barn og omsorgsgiver (tager hensyn til barnets korte koncentration).
- Kommunikative samspil (turtagning: Tale/lytte).
- Musiske sekvenser.
- "Primitive" handlinger (f.eks. åndedræt, ansigtsbevægelser, skridtlængde).

Nogle af disse nuværende øjeblikke består af handlinger, der giver os glæde. Ikke nødvendigvis handlinger, der aktiverer de store lattermuskler, men som måske blot får os til at trække på smilebåndet. Smilet er signalet til andre om, at du finder situationen/tanken/handlingen sjov eller nydelsesfuld. Mange øjeblikke er banale og hverdagsagtige. Mens andre øjeblikke er skæbningsvangre og rummer potentialet til at skabe store forandringer. Stern (2004) hævder, at vores liv er sammensat af forskellige øjeblikke – og hvis vi tillægger øjeblikkene værdi, kan vi skabe forandringer for hinanden.

Stern har listet karakteristika op for det nuværende øjeblik – eller "Now Moments". Opmærksomhed eller bevidsthed er en nødvendig betingelse for et nuværende øjeblik. Det nuværende øjeblik er ikke kun en bevidst tanke; det er også den følelse, der er knyttet til et kortvarigt bevidsthedsforløb. Derved adskiller den sig fra den anden mentale position, flow, der introduceres i næste kapitel. Det nuværende øjeblik er en oplevelse. Ikke en efterfølgende verbal beskrivelse af øjeblikket. Oplevelsen leverer råmaterialet til en senere mundtlig fremstilling af oplevelsen. Resten lagrer sig som tavs viden i vores mentale repræsentationer og kan reaktiveres senere, når vi kommer i lignende situationer etc.

Nuværende øjeblikke er kortvarige og varer mellem 1 og 10 sekunder med en gennemsnitsvarighed på omkring 3-4 sekunder. Derfor må vi nyde de glædelige øjeblikke, mens de er der. Det nuværende øjeblik har en psykologisk funktion. Oplevelsen skal være tilstrækkelig ny eller problematisk (eller glædelig) for at komme ind i bevidstheden og blive et nuværende øjeblik. De handlinger, der bryder rutinen eller forventningen, kan trænge igennem til bevidstheden og rummer derfor vores engagement og opmærksomhed mod verden omkring os. Når vi "rækker ud" eller "strækker os mentalt", er øjeblikkets psykiske funktion at tage sig af eller tilpasse omverdenens forandringer. Den tager rækken af små splitsekunder, handlinger, som verden bombarderer os med, og trækker dem sammen til en sammenhængende enhed, der er mere tilpasningsegnet.

Det nuværende øjeblik er delvist uforudsigeligt, mens det folder sig ud. Ingen kan vide nøjagtigt, hvordan det nuværende øjeblik vil blive, fordi man bæres af det, og fordi det endnu ikke er forbi. Hvert eneste lille øjeblik er unikt. Det udvikler sig under lokale betingelser med hensyn til tid, rum og tidligere erfaringer. Særlige forhold og skiftende betingelser former øjeblikket. Ingen kender øjeblikket og derfor heller ikke de pædagogiske stjernestunder på forhånd. Vi kommer alle ud for større eller mindre situationer, der skaber glæde i vores liv. Sterns forskning bør skærpe vores opmærksomhed på hverdagslivets mikroskopiske glæder, da små sekvenser af 3-10 sekunders varighed – som tidligere nævnt – kan sætte vores indre

lykkehjul i gang og får endorfinerne til at pumpe en ekstra portion rundt i kroppen. De meget små og kortvarige glæder kan berige vores hverdagsliv og vores forhold til andre mennesker.

Øjeblikkets emotionelle dissonans

Nuværende øjeblikke er holistiske handlinger. Det nuværende øjeblik er en Gestalt. Som illustration kommer Stern (2004) med følgende eksempel: *"Tænk på oplevelsen af at sige 'goddag' til én man ikke kan lide. I denne oplevelse er der både affekter, tanker og en række sansninger, perceptioner og handlinger, men oplevelsen opleves som en helhed."*

Stern sammenligner det nuværende øjeblik med et festfyrværkeri. Selvom vi taler om én oplevelse, rummer den over tid mange forskellige små shows, der udspringer sig samtidigt – en oplevelse i oplevelsen. I den store oplevelse opbygges en stigende spænding og forventning, mens raketterne stiger op, en pludselig følelsesbølge, når den eksploderer, efterfulgt af fald i ophidselsen og herefter en tiltagende undren og glæde, mens lysene spredes og falder. Mens dette store show opleves, udspringer der parallelle eller sideløbende små-dramaer eller oplevelsesmæssige sideskud. Disse sideskud er relateret til den store oplevelse og er små affekter, tankestrømme, sansninger og/eller alle former for mental eller fysisk aktivitet. Disse med-oplevelser er med til at give fylde til den store oplevelse – fyrværkeriet. Det er igennem samspillets "fyrværkeri-show", at du beslutter dig for om "mødeøjeblikket" er betydningsfuldt eller ej. Nogle gange kan vi dømme en persons troværdighed og autenticitet alt for lavt, hvis fyrværkeriet har sideskud, der sætter din sansning i gang.

Forestil dig f.eks., at du skal overvære et fagligt oplæg. Oplægsholderens umiddelbare fremtræden er ok. Der er intet i hendes påklædning eller kropssprog, der vækker din antipati. Billedet vender helt, da hun åbner munden. Oplægsholderens stemme er for høj, lys og skinger. Stemmen passer simpelthen ikke til hende. Logopæd Frederikke Rabes (2006) siger i et interview, at *"Stemmen er som øjnene; Et spejl af sjælen. Stemmen rører vores følelser, og når der er uoverensstemmelse mellem det, man siger, og det stemmen og kroppen udtrykker, opstår der emotionel dissonans."* Frederikke Rabes (2006) forklarer det således: *"Følelser og høresansen er tæt forbundne, og når øret modtager lydssignaler, så fremprovokerer lyden – før synet – emotionelle reaktioner. [...] I nærheden af øret sidder det center, hvor vi bearbejder emotioner, og derfor har lyden en direkte forbindelse til emotioner og følelser, som kan give ubehag eller behag."*

Hvis du oplever dig meget frastødt af oplægsholderens stemme, kan modstanden være så overvældende, at det overdøver alle andre oplevelser, tankestrømme og sansninger i festfyrværkeriet. Hvis vi oplever, at der er emotionel dissonans, nedtones de andre informationskilder. Sommetider kan du blive enig med andre i, at "oplægsholderens stemme er forfærdelig", men andre gange vil oplevelsen kun være din personlige.

Stern (2004) fremhæver, at netop det nuværende øjeblik er forbundet med en eller anden fornemmelse af selv. I det øjeblik du oplever dine subjektive oplevelser, tilhører oplevelsen

kun dig. Du ved, at det er dig – fordi det er dig, der oplever. Evnen til at skabe mentale subjektive oplevelser er så dybt forankret i mennesket, at vi har svært ved at forestille os, at det kan være anderledes. Vi ved, at vi oplever. Det selv, der oplever, forholder sig selv til oplevelsen og giver den betydning. Vi tillægger oplevelsen – graden af engagement, af fæktet etc. – stor eller lille betydning, eller vi kan vælge at negligere den. Det bliver vores personlige sandhed, men det behøver ikke være andres. Så selvom vi kan opleve, at der er emotionel dissonans i en oplevelse, behøver andre ikke have samme oplevelse. Selvom det er en simpel konstatering, bliver vi alligevel overasket over, at andre ikke altid oplever det samme som os. Den professionelle omsorgsgiver må være ekstra varsom med at bedømme oplevelser ud fra sine personlige oplevelser. Som vi fremhævede i forrige kapitel, skal vi være varsomme med at ligestille vores følelser med "sandheden". Vi kan både forføres og kapres af dem. Når vi forholder os til det, vi oplever som emotionel dissonans, må vi bruge vores intellekt – eller vores kognitive begrebsapparat. Kun gennem refleksion kan vi forholde os til oplevelsen. Er andre faktorer i oplægget betydningsfulde? Er det, der siges, relevant og aktuelt? Etc.

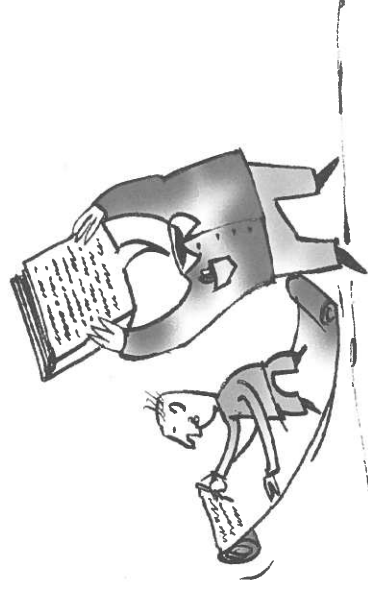
Når vi derimod oplever det modsatte af emotionel dissonans, kan vi opleve et indre festfyrværkeri af glæde og begejstring. I disse situationer kan vi opleve, at "det hele går op i en højere enhed". Disse festlige øjeblikke kan indeholde energi og handlekraft. Men det kræver, at de tillægges betydning.

Forandringsøjeblikke og stjernestunder

Stern (2004) har særligt fokus på de særlige øjeblikke, der kan skabe forandringer i et samspil mellem to mennesker. Stern kalder disse for forandringsøjeblikke. Han hævder, at disse mikroskopiske samspilssekvenser er helt centrale, hvis vi skal forsøge at forstå den kraft, samspillet rummer. "I disse øjeblikke opstår der en ret uventet 'virkelig oplevelse'. Denne oplevelse finder sted mellem to (eller flere mennesker). Den handler om deres relation. Den indtræffer i en meget kort tidsperiode, der opleves som nu. Dette nu er et nuværende øjeblik med en varighed, hvori der udfoldes et mikrodrama, en, om deres relation. Denne fælles levede oplevelse deles mentalt i den forstand, at personerne intuitivt tager del i hinandens oplevelser. Denne intersubjektive deling af en fælles oplevelse, uden at den behøver at blive verbaliseret, og bliver en del af deres relations tavse viden. Delingen skaber et nyt intersubjektivt felt mellem deltagerne, der forandrer deres relation og tillader dem at gå i forskellige retninger sammen [...] Det omskriver fortiden." (Stern, 2004)

Vores behov for at omskrive fortiden, som Stern nævner i citatet, inspirerer til at bringe Bruner (2004) på banen. Bruner er som Stern interesseret i det almindelige, det selvfølgeligelige, det banale – nemlig vores behov for at fortælle historier om os selv og andre. Som tidligere nævnt er det nuværende øjeblik en direkte oplevelse og ikke en efterfølgende verbal beskrivelse af øjeblikket. Men gennem en beskrivelse tillægger vi oplevelsen betydning. Vi kan gennem forholde os til oplevelsen og giver den betydning. Sproget tillægger oplevelsen værdi, stor eller lille. Vi kan også vælge at negligere den, hvorved vi så sige gør den værdiløs.

Historiefortællingen giver struktur til oplevelsen. Det, der måske blev oplevet diffust og "flyvsk", kan gives en håndterbar struktur i. Derudover gør sproget det nemmere at dele oplevelsen med andre, idet vi antager, at lytteren ved, hvordan verden er, og at vi derfor kan dele vores opfattelser af verden. Bruner (2004) hævder, at bliver skabt af almindelige mennesker, der gør almindelige ting på almindelige steder af almindelige grunde. Netop det almindelige er centralt i forståelsen af vores fortællinger om forandringsøjeblikket, for som Bruner understreger: "Det kræver et tilsyneladende brud med denne almindelighed for at sætte fortællingens frodige dynamik i gang – hvordan man skal håndtere bruddet, bringe det under kontrol, få tingene tilbage i deres velkendte gænge." Ved hjælp af fortællingerne konstruerer og rekonstruerer vi vores virkelighed. Bruner siger, at vi på visse måder genopdager dagen i går og håbet for i morgen. Erindringen om oplevelsen, fantasien og håbet smelter sammen i.

Følgende eksempler illustrerer Sterns pointer:

Eksempel

Søren er på vej til Bornholm med sin 6. klasse. Eleverne i klassen er glade og forventningsfulde, og det er derfor temmeligt svært for Søren at fange elevernes opmærksomhed, da de står på kajen i Rønne og venter på bussen. De fleste elevers opmærksomhed er rettet mod alt det nye, og det er meget svært for Søren at trænge igennem med den nødvendige information. "Har alle husket deres bage?" "Er vi her alle sammen? Stå lige stille, så vi kan tælle jer!" "Er der nogen, der har set Katrines mobiltelefon?" Etc.

Midt i sin egen talestrøm får Søren en kraftig fornemmelse af at "tale for døve øren", og han holder en pause, mens han overvejer at omlægge sin strategi. Samtidig får Søren øjenkontakt med en medpassager. Søren og passageren er ukendte for hinanden, men de ser på hinanden, smiler, hæver øjenbrynene, lægger hovedet lidt på skrå på en pudsigt måde, laver et ubeskriveligt ansigtsudtryk, samtidig med at de hæver skuldrene, løfter armene og vender håndfladerne opad – som om de ville sige: "Det er en umulig opgave at fange glade børns opmærksomhed."

Eksempel

Sanne sidder på kanten af sandkassen sammen med en flok to-årige børn. To af børnene kommer op og skændes om legetøjet. De forsøger begge to at få brugsretten til den gule skovl, da den tilsyneladende adskiller sig fra den blå. Situationen er ved at tilspidse sig, men Sanne afventer, om børnene selv kan løse konflikten. Lige i det øjeblik, Sanne beslutter sig for at gribe ind i konflikten, rejser en lidt ældre pige sig. Hun går hen til de to diskuterende børn og stiller sig lige midt imellem dem. De to kamphænder bliver så forbløffet, at de tier stille. Den store pige sætter armene i siden, ser Sanne i øjnene og smiler. Sanne kender ikke barnet, men de ser på hinanden, smiler, løfter skuldrene let – som om de ville sige ”Sådan skal det gøres”.

Umiddelbart efter vil både Søren og Sanne huske episoderne, men hvis ikke de fortæller andre om episoderne, vil de efterhånden blegne og skubbes ud i erindrings tismørke og forblive et ”almindeligt øjeblik”. Bruners pointe er, at vi ved hjælp af kan vælge at fastholde og henholdsvis skruer op eller ned for episodens betydning. Forestil dig, at Søren tillægger oplevelsen betydning og gemmer den i den private hukommelseskategori, som han kalder ”stjernestunder”. Måske kan Søren resten af dagen – i glimt – genkalde sig den positive følelse, som øjeblikket skabte. Som tegningen illustrerer, skaber nogle øjeblikke en slags mellemmen-neskelig pant. En pant, der måske kan veksles til glæde og overskud.

Eksemplerne illustrerer en central pointe hos Stern, nemlig at vi sommetider får oplevelsen af at være medlemmer af et universelt menneskeligt fællesskab på tværs af ”kendthed” og alder. Disse oplevelser af at være knyttet til andre mennesker i et større perspektiv skaber en slags indre ro og glæde, fordi oplevelsen bekræfter vores tilhørsforhold til andre mennesker gennem en slags psykisk, mellemmenneskelig matrix. Stern kalder disse øjeblikke for forandringsøjeblikke og minder os samtidig om, at disse øjeblikke er delvist uforudsigelige, mens de folder sig ud. Hvert eneste lille øjeblik er unikt. Det udvikler sig under lokale betingelser med hensyn til tid, rum og tidligere erfaringer. Særlige forhold og skiftende betingelser former øjeblikket. Ingen kender øjeblikket på forhånd.

Nogle af disse øjeblikke husker vi som pædagogiske stjernestunder. Disse stjernestunder opstår ikke i forbifarten, men kræver mental opmærksomhed og nærvær.

Tilstedeværelseskompetence

Stern fremhæver, at vores opmærksomhed eller bevidsthed er en nødvendig betingelse for at kunne ”fange” et nuværende øjeblik. Både for at kunne fastholde den bevidste tanke og den følelse, der er knyttet til øjeblikket. Det giver os anledning til at introducere begrebet tilstedeværelseskompetence.

Ifølge psykolog Carl Collatz-Hansen (2005) handler tilstedeværelse om at dvæle – være mere tilstede – i nuet. Ved at dvæle i nuet kan du realisere dit menneskelige potentiale indenfor glæde, overskud, indre frihed og intuition. Collatz-Hansen mener, at vi alle kan

blive mere nærværende og tilstede ved at øve os, og han sammenligner tilstedeværelses-træningen med fysisk træning. I begyndelsen kan du ikke løfte så meget, men gennem den systematiske træning kan du øge din muskelstyrke. På samme måde mener Collatz-Hansen, at vi kan arbejde med vores tilstedeværelseskompetence. I begyndelsen er det svært at være tilstede naturligt og uanstrengt, men gennem træning kan vi gradvist, dag for dag, øge vores opmærksomhed (mindfulness) i hverdagen. Helt konkret hævder Collatz-Hansen, at træningen består i at dvæle længere ved noget, end det umiddelbart falder naturligt. Han kalder tilstedeværelsestræningen for psykologisk motion for sjælen.

Eksempel

Stine er en erfaren pædagog, der gennem sine daglige observationer af børnene på f.eks. legepladsen er i stand til at samle væsentlig information om det enkelte barns trivsel og udvikling ved at dvæle ved observationen. Ved at være meget opmærksom på børnenes indbyrdes samspil, deres leg og sprog er hun i stand til at vurdere det enkelte barns udvikling, og kan tilpasse sine krav og forventninger efter dette. Når Stine er på legepladsen, sidder hun ofte på en bænk, koncentreret og fordybt i observationen. Nogle gange drikker hun samtidig et krus kaffe.

Vikaren kan kopiere Stines adfærd, kaffedrikkeriet. På den mentale plan arbejder Stine in-tenst, da hun gennem sine observationer indsamler værdifulde pædagogiske informationer, som hun opbevarer i sin egen private database. Vikaren kan kun se Stines adfærd – kaffe-drikkeriet – og ikke den usynlige dvælen. Måske vil vikaren fejlagtigt tro, at Stine holder en faglig pause og derfor er til rådighed for smalltalk i den mere personlige og private sfære. Det kan være svært for Stine at fastholde sit dvæleri, når vikaren er snakkesalig. Tilstedeværel-seskompetencen kræver en vis grad af ro. Måske er det muligt at begrænse de ydre afbrydel-ser fra andre voksne, hvis man ser kompetencen som en vigtig faglig kvalitet.

Selvom det nok vil være en del år, før vi ser faget ”Tilstedeværelsestræning” på landets se-minarier, er det nødvendigt, at vi retter vores faglige opmærksomhed mod samværets puls. Når man både fysisk og mentalt altid er på vej og i bevægelse, kan pulsen blive for høj i den pædagogiske praksis, og både børn og voksne stresses. Undersøgelser fra Børns Vilkår dokumenterer (2005), at 25 % af danske børn oplever sig stressede, hvilket jo burde være bevægegrund nok for at arbejde med både børn og voksne evne til at være nærværende.

Vi kender alle sammen de dage, hvor der sker alt for meget. Det er dage med meget ”ind-hold”, hvor aktivitetsniveauet har været så højt, at det er svært at skille de enkelte episoder fra hinanden. Desværre er det også nogle gange de samme dage, hvor dagen ikke har bidraget med noget nyt ”indhold”. Måske har tempoet været så højt, at det ikke har været muligt at være mentalt nærværende, hverken for børn eller voksne. Hvis den ene tempo-fyldte dag afløser den anden, går ugen måske nok hurtigt, men når man tænker tilbage, kan det være vanskeligt at huske, hvad der egentlig skete de enkelte dage. Måske vil den ene turbo-uge tage den anden, og pludselig kan der være gået et helt liv.

Vi kan være tilbøjelige til at forklare det høje tempo med krav udefra og ydre omstændigheder. Vi har ikke ambitioner om at forandre de pædagogiske grundvilkår, men i stedet sætte fokus på de muligheder, den enkelte professionelle omsorgsgiver har for at flytte sig på sin egen tilfredshedsskala – måske bare fra to til fem. Det høje tempo i den pædagogiske praksis er delvist bestemt af ydre krav og ressourcefordelingen, men den enkelte professionel kan selv gøre en aktiv forskel ved at opdage, udvikle og træne sine egne evner til at være nærværende. Den pædagogiske verden bør ikke afskrive sig de muligheder, der er for at forme og påvirke samspillet øjeblikke.

Fortælling

Christian Graugaard (2005):

»Livet må leves, som var det et kunstværk«, skal den franske filosof Michel Foucault engang have sagt, og mon ikke der er et gran af banal hverdags erfaring i hans retoriske flothed: det handler i bund og grund om at tage tilværelsen i sine egne hænder, mærke den og gøre den til sin. Det handler om at skabe sine egne interessante niches og for Guds skyld aldrig ende som lamslået tilskuer til sin egen eksistens. Vi lever på godt og ondt i et 'risikosamfund', og de fleste af os har for længst opgivet troen på det gode liv som noget givet eller endegyldigt. Så meget større er udfordringen til alle os rådvilde senmoderne verdensborgere: for nu er det nemlig op til hver enkelt af os at skabe en tilværelse, vi kan trives i og være bekendt.»

Refleksion

1. Fortæl om nogle positive forandringsøjeblikke, der har haft betydning for dig?
2. Fortæl om et øjeblik, hvor du oplevede at være forbundet til en anden gennem et universelt menneskeligt fællesskab på tværs af kendskab og alder og gennem en slags psykisk, mellemmenneskelig matrix.
3. Beskriv din tilstedeværelseskompetence.

Flow

»Stil ikke efter succes – jo mere du stiler efter succes og gør succes til et mål i sig selv, jo snarere vil du miste den. Succes kan ligesom lykkes ikke jages. Den følger efter...som en ikke tilsigtet bivirkning af ens personlige engagement i en sag, som er større end en selv.»

Viktor Frankl